

Alacant 1939: l'exili impossible

Els darrers dies de març de 1939 al port d'Alacant més de deu mil refugiats republicans esperaven inútilment l'arribada de vaixells que els havien d'evacuar a l'estranger mentre quintacolumnistes i feixistes prenen la ciutat.

La ciutat era una extensió irregular d'edificis a mig enrunar. Les estellades palmeres del Passeig dels Màrtirs (avui l'Esplanada) vigilaven llanguidament un port inundat de ferralla. Les setanta-una vegades que l'aviació feixista havia visitat Alacant durant els tres anys de guerra havien deixat al darrere un balanç sinistre: 461 morts, 790 persones ferides i un total de 740 edificis destruïts totalment o parcialment.

Aquesta ciutat arruïnada havia de ser l'escenari idoni on s'havia de representar l'últim acte de la tragèdia: l'exili impossible.

I el 29 de març de 1939 una gentada nerviosa, desesperada, vomitada des dels fronts ja inexistents de guerra, des de la ca-

pital quimèrica de la Segona República, corria amunt i avall pels carrers d'Alacant.

El cas és que els darrers dies una notícia havia circulat profusament des de cada racó d'aquell estat democràtic que s'extingia: en els vaixells que arribarien al port d'Alacant hi hauria lloc per a tothom que volgués fugir de les tropes franquistes.

Barrejats entre aquella multitud fugitiva circulaven també els membres de la Quinta Columna que s'afanyaven a ocupar els centres neuràlgics de la ciutat. De fet, des del dia 8 d'aquest mateix mes, Diego Ródenas, cap de la centúria clandestina de Falange Ramon Laguna —la qual operava des del reformatori-presidi d'Alacant—, havia estat en nego-

ciacions amb el comandant militar de la plaça, el tinent-coronel d'Infanteria, Antoni Rubert de la Iglesia. Per tant, en certa manera, allò era una rendició gairebé pactada.

Amb tot, els milers de civils i de militars republicans concentrats a Alacant no en sabien gaires de les negociacions. La prioritat en darrer terme era la d'embarcar-se per eixir del país. De fet, de vaixells, n'hi havia haguts, però malauradament no aquell fatídic dia 29.

El dia abans, cap a les onze de la nit, l'Stanbrook havia salpat cap a la ciutat algeriana d'Orà. Un total de 2.683 refugiats s'hi varen poder embarcar, i l'Stanbrook va haver de navegar amb aigua fins al nivell de la línia de

flotació de tant carregat que anava.

Poc després de les dotze del mateix dia també es féu a mar el Marítima, però aquesta vegada només amb trenta-dos passatgers, quasi tots autoritats, entre ells l'ex-alcalde d'Alacant, Llorenç Carbonell, el tinent-coronel Antoni Rubert i el governador civil, Manuel Rodríguez.

L'Stanbrook i el Marítima deixaven al darrere més de deu mil persones corsecades per la desesperació, o bé amb la tènue esperança de poder eixir encara dels molls, tancats amb sacs terrers i protegits per alguns carros de combat i guerrillers.

Però la trista realitat era que la República no tenia mitjans d'evacuació. El dia 5 de març a les 12.08, la Flota Republicana, al comandament de la qual hi havia l'almirall Buiza, havia partit de Cartagena cap a Bizerta a conseqüència del cop d'estat de signe franquista del coronel Casado. Mentrestant, el que restava de govern, amb Juan Negrín al davant, es desesperava a la finca d'Elda, el Poblet, coneguda també per "Posición Yuste".

"Teníem ganes de viure". El sergent de Transmissions de la 132 Brigada Mixta, el lleidatà Manel Vidaurràzaga, fou un dels milers de soldats que va arribar a Alacant el 28 de març del 1939 i que no va poder embarcar-se. "Els caps —relata Vidaurràzaga— ens van dir al front que la guerra s'havia acabat. Va ser una ordre confidencial, només per als oficials. Un exèrcit derrotat és caòtic. No es rendeix ni es retira ordenadament. I d'aquesta manera vam arribar a Alacant: desordenadament. Quan vam passar amb el camió per Benidorm, que aleshores era un poblet, moltes cases ja tenien la bandera nacional a les finestres i a les balconades".

Vidaurràzaga va anar com tothom cap al port: "Ens vam deixar caure per allà, amb l'abric, perquè les nits encara eren fredes al març. Dins el recinte del port ja no hi havia comandaments. Cadascú s'ajuntava amb els seus

companys. De tant en tant, algú sortia a parlar en nom del Front Popular, més que res per calmar els ànims, perquè tothom es desesperava de no veure arribar cap vaixell. Molts érem nois d'una vintena d'anys, amb ganes de viure..., i havíem perdut una guerra. Saps que vindrà un exèrcit... Hi havia molt de pànic, teníem por i estàvem decaiguts. Només ens feiem una pregunta: què ens passarà?"

La mort com a exili definitiu. La nit del 29 de març al 30 la tensió entre els quinze mil refugiats, més o menys, va arribar al sùmmum. En aquelles hores tràgiques s'escaigueren els primers nomenaments oficials franquistes: José Mallol, falangista, era posat al davant del Govern Civil, i José Senante Núñez de Cela ocupava el càrrec de comandant de la plaça.

Al port d'Alacant es van viure escenes d'una extrema cruesa. Aproximadament un centenar de refugiats van optar pel suïcidi.

El tarragoní Antoni Pinyol, cap d'informació de la 10 Divisió, va arribar al port el dia 30. "Molts —explica Pinyol— es van treure del damunt la documentació d'oficials de la República tirant-la a mar. També jo ho vaig fer. Si t'agafaven, més valia que no sabessin qui havies estat durant la guerra".

El port d'Alacant ja havia esdevingut llavors un altar d'immolacions rituals impressionant. La por, la ràbia i la frustració portaven molta gent al suïcidi. "El meu comandant s'havia enfilat no sé on —recorda Pinyol— i de cop i volta es va engegar un tret al cap".

Eduard Guzmán, el testimoni del qual va ser recollit per Enric Cerdan Tato al llibre *La lluita per la democràcia en Alacant*, rememorava així aquell episodi: "De sobte un home corpulent es va tallar d'una sola vegada la gola amb una navalla de barber. Va morir dessagnant-se mentre es-

A dalt, Joan Baptista Peset i Aleixandre, prestigiosos metges valencians i polítics, capturats a Alacant. A sota, refugiats de l'Stanbrook.

ARXIU

Els italians del general Gambara desfilen per la ciutat d'Alacant. La guerra s'ha acabat. Als republicans capturats a Alacant, els espera ara la mort i la presó.

trenyia entre les dents el cigar que havia encès uns moments abans, sense acceptar cap auxili. Alguns deien que era l'alcalde d'Alzira".

Entre els qui es van llevar la vida, en un darrer acte de resistència inútil, hi havia Máximo Franco, comandant de la 127 Brigada, i Evaristo Vinuelas, comissari polític de la 28 Divisió. Es calcula entre una vuitantena i un centenar el nombre de refugiats que es van immolar. Uns altres optaren per mantenir l'esperança. De fet, el cònsol de França, Anfossy, havia anunciat a la Junta d'Evacuació del Port, tot just constituïda, que aviat arribaria una nau francesa amb capacitat almenys per a quatre-centes personalitats. La Junta, formada per alguns representants polítics, reelaborà llistes i, fins i tot, hi hagué escollits que arribaren a agrupar-se al moll d'embarcament. Es gràcies a la investigació d'Aline Santonja als arxius del Quai d'Orsay que s'ha confirmat aquesta dada. També per Santonja sabem que el govern francès prometé cobertura amb navilis de guerra de les operacions d'evacuació dels vaixells de *France Navigation*, noliejats per compte del Comitè de Coordinació i d'Ajut a l'Espanya Republicana.

El prestigiós metge i polític valencià Joan B. Peset i Aleixandre va ser una de les personalitats detingudes al port d'Alacant.

Una derrota al so de "Giovinezza". El dia 30 Alacant es va desemperar amb pluja. A mitjan matí Ràdio Alicante donava la notícia que la ciutat ja es trobava sota les ordres del Generalísimo.

Cap a la vesprada els camions de la Divisió Littorio, manada pel general Bittosi, i els Fletxes Negres, a les ordres del general La Ferla, entraven triomfals a Alacant. Poc després, cap al tard, hi entrava el seu general suprem i màxim responsable del Corpo de Tropa Voluntario, Gastone Gambara.

Els italians cridaven i cantaven al so de "Giovinezza" mentre els republicans es resignaven a pensar en la pitjor de les sorts. Defi-

nitivament ningú no vindria a rescatar-los..., les promeses del govern francès s'havien esvaït com la boira. Al matí encara hi havia hagut una certa confiança, mentre els representants dels partits polítics negociaven amb els cònsols de l'Argentina, França i Cuba l'establiment d'una zona neutral al port. Els membres del Comitè Internacional d'Informació, Coordinació i Ajut a l'Espanya Republicana, arribats a València el dia 27 a bord del Lizardrieux, Charles Tillon i André Ullman, havien aconseguit de convèncer els cònsols, i fins i tot s'albirava la possibilitat que la nau Winnipeg entrés al port d'Alacant per evacuar unes sis mil persones.

Però el capità del Winnipeg exigia la protecció naval de francesos i anglesos a fi d'evitar de ser canonejat per la flota franquista, protecció que li fou denegada.

Al port, a l'espera d'un desenllaç final, hi havia, entre els milers de refugiats anònims, un bon nombre de personalitats destacades, però només n'esmentarem algunes: el monoverí Miquel Vilalta Gisbert, diputat socialista i ex-governador de Madrid; l'escriptor alacantí Miquel Cignes; el director de Fragua Social de València, Miquel Villar; Henche de la Plata, alcalde de Madrid; Gómez Ossorio, governador de Madrid; el jove Manuel Tunón de Lara; Ricardo Zabalza, Carlos Rubiera, Pascual Tomás i Rodríguez Vega, de l'executiva del PSOE; Melchor Batzán de la CNT..., i també el degà de la Facultat de Medicina de València, Joan Baptista Peset i Aleixandre. Peset, el 1910, amb tan sols vint-i-quatre anys, ja havia ocupat la càtedra de medicina legal i de toxicologia de Sevilla. El 1916 era un dels assistents al I Congrés de Metges en Llengua Catalana, i dos anys després presidia l'Assemblea Mèdica Regional Valenciana. Candidat per Izquierda Republicana a les eleccions de diputats del 1936, aconseguí el major nombre de vots entre els representants per la circumscrip-

